

תוכן

- א. צדק כהוגנות- רולס : 3
- ב. ליברטינאיזם : 5
- חלק ב : ניתוח דילמות אתיות וחברתיות : 7
1. סוגיות פסיכומטריות וחברתיות בתהליך ברירת סטודנטים לאוניברסיטאות בישראל : 7
2. הקשרים בין סטטוס חברתי, הערכה עצמית והישגים לימודיים : 10
- ביבליוגרפיה : 13

חלק א: גישות צדק

א. צדק כהוגנות- רולס:

בהתבסס על תורת הצדק של רולס, נראה כי אין מקום לקיומם של מבחני מיון לבתי ספר ציבוריים, מכיון שאלו פוגעים בעקרונות של צדק ומוסר.

לשם ביסוס תשובתי, אסקור תילה כמה מעקרונות תורתו של רולס (1973):

1. **שוויון:** שוויון בחובות ובזכויות בסיסיות בין הפרטים באותה החברה. עם זאת;
2. **צדק = הוגנות:** חלוקה הוגנת ככל האפשר של משאבים בין הני האדם (עוז-זלצברג, 2004) החברה הצודקת תדאג שמצבם של עלוביה יהיה טוב ככל האפשר- מתן מקסימום עבור מי שנולד עם מינימום;
3. קיומם של פערים חברתיים וכלכליים הנו צודק, רק אם הוא מניב יתרונות מפצים לכל, בייחוד לחברים המקופחים ביותר בחברה;

ניתן לבחון את המקרה שהוצג, בו הונהגו מבחני מיון בקבלה לבית ספר יסודי בבית ספר טבע בתל-אביב, בהתאם לעקרונות שהנחיל רולס: ראשית, האם בחינות מיון שכאלו מקיימות את עקרון שוויון הזכויות הבסיסיות לכולם?

לכאורה, כל תלמיד יכול להגיע לסדנאות המיון המתקיימות בבית הספר ולהציג את כישוריו. עם זאת, כפי שהציג מגיש העתירה לבית המשפט, עו"ד הרן רייכמן, בבחינות המיצ"ב שהתקיימו לפני מספר שנים בבית הספר לטבע, נמצא כי כל תלמידי בית הספר היו ממעמד סוציו-אקונומי גבוה. קשה לטעון כי באופן מקרי כל התלמידים הללו היו המוכשרים ביותר, הסקרניים והיצירתיים ביותר מבין אלו שמוינו. פערים אלו מלמדים כי חלוקת המשאבים אינה הוגנת, מכיון שמשאבי הציבור מושקעים בבית ספר שמארח אוכלוסייה ספציפית, ולא זו בלבד, שבעלי האמצעים שבו זוכים לקידום ולטיפוח יותר מאלו שאינם בעלי אמצעים, בניגוד גמור לעקרון של רולס על-פיו עלוביה של החברה יקבלו את המקסימום הנדרש להם. זאת ועוד, מיון שכזה אינו של כישרונות גרידא, אלא נשען, במודע או שלא במודע, גם על קריטריונים נוספים, בהם מעמד חברתי. אם אוכלוסיית בית הספר כולה שייכת למיצ"ב מסוים, הרי שמתחייב קיומה של סגרגציה חברתית שקטה באופן הקבלה לבית הספר. עובדה זו מנוגדת בתכלית לתורת הצדק של רולס, מכיון שאינה מעניקה הזדמנות שווה לכולם בבסיסה. מכיון שבית הספר נהנה מתקצוב ציבורי, הרי שכל משלמי המיסים באותו מקום, בהם גם אוכלוסיות מוחלשות, לוקחים נטל בשוויון החובה המוטלת עליהן, אך לא בזכות.

על-פי רולס, לוקה הוגנת אינה מתייחסת לחלוקה שווה בין כל הפרטים, אלא בעלת הוגנות מוסרית. רולס מצב בתרגיל הצדק שלו מסך בערות אשר הפרטים מאחוריו אינם יודעים את תוצאות החלוקה ומונעים מעקרון הצדק בלבד. פועל יוצא של זה הוא ששוויון אין משמעו חלוקת משאבים שווה בין כל פרטי הברה, שכן אנשים שונים זה מזה והבדלים אלו, יסכלו בהכרח הסדר של שוויון כלכלי או חברתי נחרץ. שוויון שכזה מקבל ביטוי אצל רולס בחלוקת משאבים לכל פרט בהתאם לצרכיו ויכולותיו, כך שהחלש יקבל את המקסימום בעוד שהחזק יקבל פחות בכדי לצמצם פערים אלו ככל האפשר.

בהתייחס לקיומם של מבחני מיון בכניסה לבתי ספר ציבוריים, נבחן את נקודות הפתיחה של ההורים והילדים בבואם להיבחן: ברי הוא כי קיימת נטייה אנושית טבעית לבני האדם לתחומים שונים, המולדת

או מתפתחת עם החוויה והניסיון, למשל; אנשים סקרניים יותר או פחות, תכונה שאשר ביקש בית הספר לטבע לבחון. לא ניתן להתייחס לתכונות השונות במנותק מתנאי הבחינה: הגם שסדנאות המיון פתוחות לקבל הרחב, הרי שהן מצריכות מהורי התלמידים זמן ותקציב בכדי להגיע ולהשתתף בהן.

נראה כי עקרונות הצדק של רולס אינם מטיפים לאי קיומם של בתי ספר שכאלו, המעודדים ומפתחים תכונותיו של הפרט, אשר תורמות בתורן לחברה, שכן רולס מתייחס לשוני שבין אנשים ואוכלוסיות שונות ונותן לו ביטוי. הביקורת הנה על מבחני הקבלה לבית הספר. מכיון שבטיעון שהצגתי, סיכויי הקבלה אינם שווים לאוכלוסיות שונות, ולו בגלל אילוצים טכניים שונים, הרי שאין בכך מן ההוגנות והצדק על-פי תורתו של רולס, ולא זו בלבד, אלא שהם מובילים באופן אקטיבי לסגרגציה ולבידול חברתיים בהתבסס על מעמד כפי שהראו נתוני המיצב שהוזכרו בכתבה. תוצרים אלו מרוקנים את השוויון מכל תוכן.

האם, בהתבסס על תורתו של רולס, ישנם תנאים בהם ביצוע מבחני מיון לבתי ספר יכולה להיחשב למוסרית והוגנת?

לצורך כך, נעמיק במספר עקרונות נוספים" אם מבחני המיון לבתי הספר יעמדו בתנאי של מקסום לטובת עלובי החברה וקיום פער שפירותיו הם טובת הכלל וקיום אוכלוסיה מוחלשת, הרי שניתן להגדירם כהוגנים.

כיצד ניתן לקיים תנאים אלו? ראשית, לא זו בלבד שאוכלוסיות מיוחדות תהיינה חשופות במידה רבה לאפשרות לקבלת בתי הספר הללו, אלא יונגש עבורם מידע נוסף כגון תוכן המבחנים ודרישותיהם מן התלמיד. זאת ועוד, הנגשה מקסימלית בזמן ביצוע המבחנים, במיקום ועוד, באופן שתנאים טכניים לא ימנעו אי הגעה או אי קבלה מחלק מהאוכלוסייה.

יתר-על-כן, ניתן למנות גוף חיצוני לעירייה ולבית הספר שהוא זה שיכתוב את המבחנים ואף יבצע אותם. הגוף יכול צוות רב- מקצועי, ביניהם פסיכולוגים למשל, המסוגלים לנתח התנהגויות שונות, לא רק על בסיס ידיעת מתן התשובה (שהלא ילדים להורים משכילים למשל סביר שייחשפו ליותר ידע), כי אם על בסיס תכונות של סקרנות טבעית, שאנשי מקצוע מסוגלים לראותה מבלי להתבסס על הבדלים אחרים, ותוך שמירת עקרון "בודק עיוור" לרקע הילד.

לבסוף, גם אם האוכלוסייה בבית הספר תהיה כזו ממעמד מסוים ברובה, אם בתי הספר הללו יקיימו את העיקרון לפיו תכלית הפערים הללו הינה לטובת הציבור עצמו, למשל קידום האוכלוסייה לעבר פתרונות מדעיים טובים, גידול דור של ילדים שיתרמו בהמשך לחברה כולה בהליכותיהם ובידיעותיהם, ולא יצירת מרחב ציבורי אליטיסטי סגור לשכבות הגבוהות, או אז פערים שכאלו יכולים להתקיים.

ברם, האם ניתן לקיים את כל התנאים הללו בכפיפה אחת? האם אפשר לטעון לקידום אינטרס חברתי כללי, ובייחוד של החברות המוחלשות במבחני מיון לבית ספר בגיל כה צעיר? האם אין אלו רק מחזקים את מעמד העשירים כעשירים ואת העניים כעניים? נראה, כי בבית המקרה לאור תורתו של ג'ון רולס, קשה למצוא דרך הוגנת וצודקת לקיום מבחני מיון שכאלו. אנסה להעמיק בשאלות אלו בחלק השני של עבודתי.